
DOKUMENTY A MATERIÁLY

PLÁNY A VÝSTAVBA ČESKOSLOVENSKÝCH OPEVNĚNÍ V ČOPU

MARTIN DUBÁNEK

DUBÁNEK, I.: The plans and building of the Czech-Slovak fortifications in Čop. *Vojenská história*, 11, 2, 2007, pp 83 – 92, Bratislava.

The author stems from the fact that there had been one the first fortifications realized before the foundation of the central body of the Directory of fortification works in Slovakia in front of the bridge in Petržalka. The Czech-Slovak military administration planned a fortification in the area of Carpatho-Ruthenia, formerly belonging to Slovakia, yet in the year 1934. It was an application of the Fortification group IV. / 1. department Ministry of National Defense (MND) from 28. December 1943 set up to defense of bridges over the Tis river in Čop, which was an important railway junction. After the cancellation of the Fortification group IV of the department of MND, e.i. the fortification group of regional headquarters in Slovakia, the above mentioned application on 18. April 1935 at The Directorate of the Fortification Works founded in March 1935.

The Military history. Slovakia. The period between wars. Czech-Slovak fortifications.

Historie československé opevnění na Slovensku a na Podkarpatské Rusi bylo v rámci čs. opevnění z let 1935 – 1938 prozkoumáno prozatím spíše povrchně.

Na území Slovenska na bratislavském předmostí v Petržalce byly realizovány jedny z prvních opevnění ještě před vznikem centrálního orgánu Ředitelství opevňovacích prací. Také na území dnešní Zakarpatské Ukrajiny v oblasti města Čop, který však tehdy připadal Slovensku, plánovala čs. vojenská správa opevnění již v roce 1934. Jednalo se o žádost Opevňovací skupiny IV./1. odd. MNO z 28. 12. 1934 na obranu mostů přes řeku Tisu v Čopu, který představoval důležitý železniční uzel. Po zrušení Opevňovací skupiny IV. odboru MNO, respektive opevňovací skupiny zemského vojenského velitelství na Slovensku, doputoval níže uvedený návrh 18. 4. 1935 na Ředitelství opevňovacích prací vzniklého v březnu 1935 (dále ŘOP).¹

Podle návrhu IV. odboru MNO měly být pro zabezpečení okolí mostu postaveny čtyři pěchotní sruby, které svým pojetím již vycházely ze zásad francouzské Maginotovy linie. Jak prokázala historie, jednalo se o nejvýchodnější pěchotní sruby československého opevnění.

Přestože se přesná lokalizace objektů nedochovala, dva z nich měly být zapuštěny do protipovodňové hráze. Všechny objekty byly z důvodu vysoké spodní hladiny plánovány jako jednopatrové. Oboustranný třízvonový objekt (typ Ia) byl projektován o kubatuře 836,5 m³, což by včetně výzbroje reprezentovalo částku 1 350 000 Kč. Výzbroj „pod betonem“ měly tvořit dva těžké kulometry. Pomocnou výzbroj by představovaly dva lehké kulometry (na obranu vcho-

¹VHA, ŘOP 1935, K 1, sig. 5/3/1.

du, případně na obranu hlavních střílen). Ve stropu měly být osazeny dva pozorovací zvony a jedna kopule pro těžký kulomet. V objektu by se pravděpodobně ukrýval ještě polní protitankový kanón. Ve srubu byla zaplánována strojovna s filtrovnu, ale konkrétní typy kulometů a kanónu, jako také jejich lafetace a technická zařízení objektů nebyly definovány.

Nejmenší objekt (typ Ib), který byl opět zapuštěn do povodňové hráze, byl vyzbrojen těžkým kulometem ve zvonu. Další výzbroj představovaly pouze dvě pomocné střílny pro obranu vchodu a objekt měl dále sloužit jako úkryt pro polní protitankový kanon. Z technických zařízení by se v objektu nacházela pouze filtrovna. Plánovaná kubatura činila pouze 353 m³. Vojáci přibližný náklad odhadli na 700 000 Kč.

Naproti tomu byl největším z plánovaných objektů (typ IIa) o kubatuře 875 m³, za který by vojenská správa vydala 1 055 000 Kč. Tento oboustranný dvojzvonový objekt měl být vyzbrojen třemi těžkými a dvěma lehkými kulometry. Polní protitankový kanon měl působit přímo v objektu.

Poslední srub (typ IIb) představoval jednostranný objekt vyzbrojený dvěma těžkými kulometry působících směrem vpravo. Ve stropu měla být kromě pozorovacího zvonu osazena kopule s těžkým kulometem. Objekt měl mít dvě pomocné střílny pro jeden předepsaný lehký kulomet. I v tomto objektu byl plánován úkryt pro polní protitankový kanon. Při kubatuře 590 m³ by objekt přišel vojenskou správou na 1 000 100 Kč.

Součástí návrhu opevnění byl i překážkový systém a zatarasovací práce na mostech. Jako protitankové překážky na mostech se pánovalo použít šikmo zapuštěných traverz nebo kolejnic do předem vybetonovaných kapes. V míru by šachty překrývaly poklapy. Mosty mohly být rovněž uzavíraný natažením ocelového lana nebo železnými vraty, což byla snaha o zamezení k přístupu nepřítele k zařízením k ničení mostů. K uzavření výjezdů z mostů by eventuálně mohly sloužit posuvné betonové bloky umístěné na válečcích na šikmé ploše. To však bylo vyhodnoceno ŘOPem jako drahé. Plán počítal i s odstraněním části vozovky. ŘOP kladně hodnotil jen použití traverz (postačovaly by 4) a výkolejky na železničním mostě.

ŘOP doporučilo použití 2 – 3 světlometů umístěných ve volném terénu za inundační hrází. Chránit by je násep a hráz a také časté přesuny. Místo vrat se měly použít rozsocháče.² Palby objektů by doplňovaly palby polního dělostřelectva ve volném terénu v Čopu a Šalamunové v síle jedné baterie. palba měla být řízena ze zvonů srubů. Celkově byly náklady odhadnuty na 2 až 5 milionů Kč bez zbraní, pozemků, munice a spojení, přičemž objekt Ib mohl být vypuštěn.

Přednosta IIa skupiny (studijní a konstruktivní) ŘOPu ing. plk. Jan Čermák plány nechválil a raději navrhl novou podrobnější rekognoskaci terénu, která proběhla až v následujícím roce, po zaměření obou mostů.³ Příslušníci taktického a technického oddělení ŘOP brig. gen. ing. Karel Štěpánek, plk. ing. Jan Čermák, kpt. ing. Novák provedli 4. 3. 1936 novou rekognoskaci terénu a vytýčili tři pěchotní sruby, jejichž úkolem bylo bránit přechod železničního a silničního mostu⁴ proti nečekanému vpádu nepřítele.⁵ Zároveň měly být zřízeny překážky proti nájezdům obrněných vlaků a obrněných vozidel.

Západně ležící silniční most měl být bráněn ze srubu č. 1, který se měl nacházet v náspu poblíž čelní strážnice. Čelní palba smíšené zbraně však byla možná pouze do poloviny mostu. ŘOP rozhodlo o tom, že ráže kanonu bude stanovena až po přesném určení možnosti paleb.⁶ Železniční most měly proti nájezdu vlaku chránit výkolejky a čelní palba ze srubu č. 2. Ani zde není přesně rozlišeno, jestli se dvojkulomet nacházel ve střílně „pod betonem“ nebo v pancéřové kopuli, která je pravděpodobnější.⁷ Původně bylo plánováno, že se bude nacházet v ose mostu, ale nakonec

²Tehdy však existovaly pouze návrhy „betonových ježků“, a to pod krycím názvem betonové tvárnice.

³VHA, ŘOP 1936, K 13, 4. složka, sig. 5/3/1/6, Zaměřování mostů v Čopu.

⁴Vzdálených od sebe 900 m.

⁵VHA, ŘOP 1936, K 59, složka č. 1, sig. 99/5/45/21, zpráva o Slovensku.

⁶Pravděpodobně se mohlo jednat o zbraň L1 v čelní polokopuli.

⁷V dokumentu bylo doslovně uvedeno „pod pancéřovou střílnou“.

byl přesunut poněkud vlevo vedle mostu. ŘOP se pak zabývalo myšlenkou na třetí objekt, pro který se podařilo určit místo na staré inundační hrázi asi uprostřed mezi oběma mosty. Tento oboustranný objekt vyzbrojený na obě strany zbraní L1, tj. 4cm kanonem vz. 36 spřaženým s TK vz. 37, a jedním zvonom pro lehký kulomet se však měl stavět až ve druhém pořadí.

Na výstavbu všech srubů, které odborná literatura⁸ označuje (v pořadí 1 až 3) jako S, Ž a M byla plánována částka 2 220 100 Kč. Z toho připadalo na stavbu objektů 855 600 Kč, na zbraně, střelivo a optiku 896 500 Kč, na vykoupení pozemků 84 000 Kč, na spojení 200 000 Kč a 24 000 Kč na překážky. Zbytek tvořila 20 % záloha ve výši 160 000 Kč. V případě vypuštění prostředního objektu č. 3 se počítalo s výstavbou polopernamentních kasáren pro rotu pěchoty za 1 000 000 Kč. Pěchota byla nutná, neboť nepřítel ovládal ve vzdálenosti 5 a 8 km východně a západně oba břehy Tisy, čímž bylo jisté, že nepotřebuje překročit řeku právě v Čopu. Řeka sama osobě nepředstavovala větší překážku a bunkry v Čopu měly proto spíše sloužit proti náhlým přeпадům. Z tohoto důvodu se počítalo s pěšími posilami pro střežení břehu v prostoru osady Šalamúňová mezi Čopem a Užhorodem. Výše uvedený rozpočet však tvoří relativně malou část z celkových 60 000 000 Kč vyžádaných pro rok 1936 na obranu Slovenska.⁹

Dne 18. 3. 1936 se přednosta 3. oddělení Hl. št. vyjádřil v tom smyslu, že v Čopu postačí jen objekty č. 1 a 2. Těžkému opevnění v Čopu však odzvonilo poté, když 16.4.1936 projevil přednosta IIa skupiny ŘOP plk. ing. Jan Čermák¹⁰ myšlenku, zda nevypustit všechny objekty. Návrh byl pravděpodobně brzy schválen ředitelem opevňovacích prací divizním generálem Karlem Husárkem.

Vypuštění těžkého opevnění však neznamenalo rezignaci na opevnění daného prostoru, která měla být zajištěna levnějším způsobem. V rámci výstavby lehkého opevnění (tehdy označovaného jako polní opevnění) prováděného podle zásad ŘOP pod taktovkou ženijních orgánů armádních sborů bylo realizováno i přehrazení důležitých komunikací a na Slovensku a Podkarpatské Rusi i mostů.¹¹ Přehrazení důležitých komunikací mimo jiné tvořil systém výhybných zídek uzavíraných masivní závorou firmy A. Ippen. V Čechách a na Moravě byla tato zařízení vybudována již v roce 1936, ale na Slovensku se výstavba opozdila, čehož ŘOP využilo v lednu 1937 k přeprojektování a opatření první zídky střílnou DZ-3 z těžkého opevnění osazenou jakoukoliv vhodnou ruční palnou zbraní. Ba co více, IIa skupina ŘOP v březnu 1937 navrhla doplnit tato zvláštní zařízení u nejdůležitějších míst polním protitankovým kanónem ráže 37 mm.¹² Zemské vojenské velitelství Bratislava si návrhy konkrétních zvláštních zařízení navrhovalo samo, přičemž je upravoval a schvaloval ŘOP. Ten také hradil rozdíl ceny a dodával střílny DZ-3. Ostatní výdaje na stavbu normálních závor a jejich příslušenství měl hradit majitel příslušné státní komunikace. Stavby měly být navrženy tak, aby se je podařilo dokončit do července 1937.¹³

V polovině února 1937 zaslal VI. sbor stavební plán zvláštního zařízení u silničního mostu přes Tisu z Debrecínu do Čopu uzavíraného skupinou zídek se závorou firmy A. Ippen. Přednosta IIa skupiny si plány vyžádal, změnil jejich umístění a navrhl je doplnit o výše zmíněné kulometné střílny. Jelikož se vlastně jednalo o přehrazení dvou silničních mostů, přišel s návrhem umístit do severního uzávěru nejen střílnu DZ-3 pro lehký kulomet, ale i střílnu¹⁴ pro 37 mm polní protitankový kanon vz. 34 nebo vz. 37.

⁸Lexikon TO s. 291.

⁹Petržalka 20 604 000 Kč, Komárno 8 650 000 Kč, Parkán 1 446 800 Kč, 6 objektů Kamenica-Skály 20 000 000 Kč, Čop 2 220 100 Kč, zajištění 7 mostů 1 400 000 Kč, štoly v Komárně a Parkáni 360 000 Kč a přírážka za nepředvídané náklady, celkem 59 680 000 Kč, viz VHA, ŘOP 1936, K 59, sig. 99/5/45/21.

¹⁰IIa skupiny.

¹¹Na Slovensku se to týkalo 7 mostů + Bratislava Komárno, Parkán a Čop za 1 400 000 Kč.

¹²VHA, ŘOP 1937, K 60, složka č. 2 sig. 5/1/1/3.

¹³VHA, ŘOP 1937, K 60, sig. 5/1/1.

¹⁴Modelována pouze v betonu.

I. (taktické) oddělení ŘOP však chtělo mít kanón raději ve volném terénu s větším palebným polem. I střílna pro lehký kulomet u celnice severního uzávěru se jim zdála zbytečná. K návrhu se vyjádřilo i IV./1. oddělení hl. št., které rovněž odmítalo kanónovou střílnu a původní rozmístění zídek považovalo za příliš daleko od mostu. Podle jejich návrhu, který 23. 3. 1937 akceptoval gen. Husárek, měly být instalovány dvě kulometné střílny ve dvou zídkách jižního uzávěru těsně za mostem. Střílny dovolovaly odměr 10° a palbou pokrývaly celý most ve vzdálenosti 17 m od zidky. Severní uzávěr u celnice za druhým silničním mostem byl zrušen a nahrazen standardním zvláštním zařízením, které se přesunulo před tento most. Generál Husárek však požadoval místo zrušených zídek se střílnami u celnice vystavět objekt lehkého opevnění vz. 37 C.¹⁵

Ačkoliv o datu stavby se prozatím nepodařilo najít bližší informace, lze předpokládat, že výše uvedené zvláštní zařízení k obraně mostu bylo vykonáno. Obecně lze konstatovat, že zídky byly stavěny z dusaného betonu jakosti „d“ ČSN 1091 –1935 a vyztuženy dvěma řadami kolejnic. Ty byly zapuštěny do betonového základu vysokého 0,70 m. Při použití kanonové střílny měla mít zeď výšku 140 cm místo obvyklých 120 cm. Zídky byly standardně natřeny cementem a u vrchu označeny 25 cm širokým červeným pruhem (olejovou barvou na fermezovém základu). Z bezpečnostních důvodů byla závora opatřena odrazovými skly.¹⁶

Mimo to probíhala v lokalitě v dalším roce v rámci aktivit VI. sboru i výstavba lehkého opevnění. V okolí města byl dne 23. 6. 1938 zadán¹⁷ úsek lehkého opevnění U-1 Čop s 61 (později 57) lehkými objekty vz. 37 typu A normální odolnosti. Do přerušení prací se firmě Mandaus a Švajcer z Chustu podařilo vybetonovat 23 pevnůstek.

Bohužel, po mnichovských událostech a následné Vídeňské arbitráži konané 2. listopadu připadlo toto území Maďarsku, které ho zabralo 5. až 10. listopadu 1938. Po rozbití Česko-Slovenska v březnu 1938 Čop představoval nástupiště k obsazení zbytku Podkarpatské Rusi. Ačkoliv se nepodařilo vyhledat konkrétní informace, lze předpokládat, že výhybné zídky na mostě vzaly okamžitě za své, aby uvolnily komunikaci. I objekty lehkého opevnění byly za druhé světové války s největší pravděpodobností zničeny, tak jak to potkalo většinu lehkého opevnění na Slovensku. Město bylo osvobozeno v únoru 1945 Rudou armádou a vzhledem ke své důležitosti bylo v roce 1945 připojeno k území odstoupené SSSR.

Při průzkumech nadšenců v roce 2000 a 2005 se nepodařilo vyhledat žádný z pevnostních objektů, přičemž průzkum v některých lokalitách příhraničního pásma nebyl proveditelný. Osudy opevnění za 2. světové války a po ní tak nejsou ještě dostatečně probádány a čekají na další zpracování.

Autor: Mgr. Martin Dubánek

Foto a plány: VÚA-VHA, sbírka Edmund Orián

Seznam použitých pramenů a literatury:

VÚA-VHA, ŘOP, kartony 1, 13, 59, 60

PhDr. Eduard Stehlík, Lexikon těžkých objektů československého opevnění z let 1935 – 1938 pevnosti sv. 18, 2000.

Ivo Vondrovský, Opevnění na Slovensku z let 1936 – 1938, pevnosti sv. 3, 1993

www.ropiky.net, zpráva o průzkumu Ing. Petr Koláček

¹⁵VHA, ŘOP 1937, K 60, sig. 5/1/1/2, čj. 22509/taj. ŘOP 1937 z 2.2.1937.

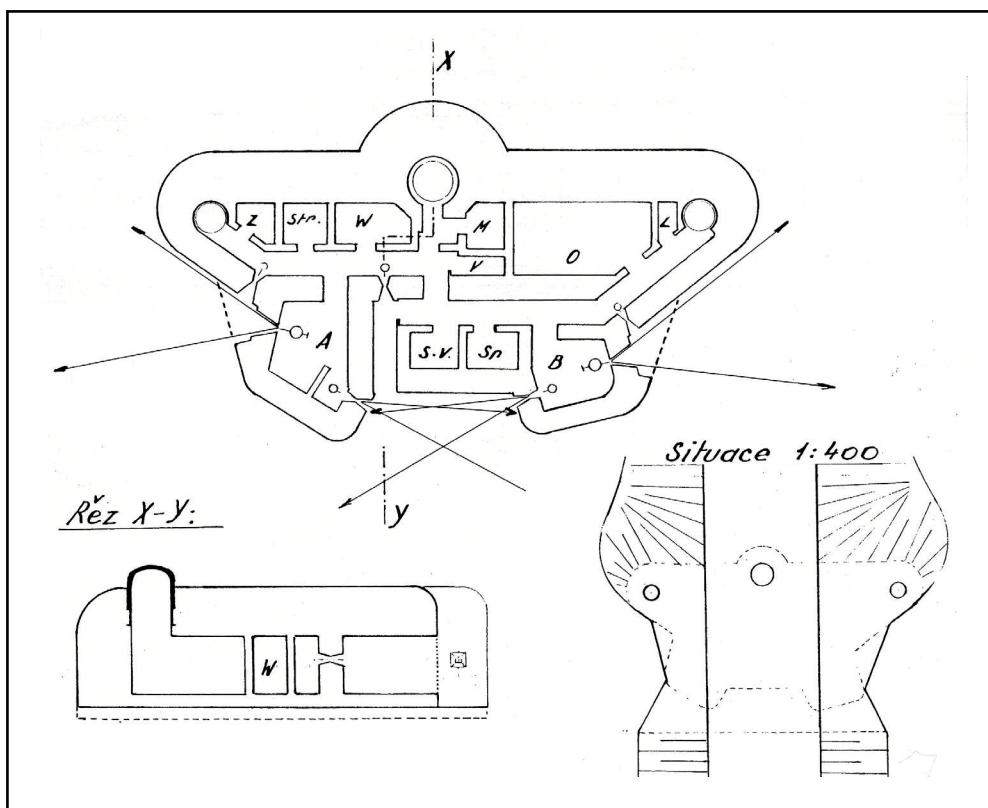
¹⁶VHA, ŘOP 1937, K 60, sig. 5/1/1/2, čj. 22509/taj. ŘOP 1937 z 2.2.1937.

¹⁷Zadávací částka 1 701 410,80 Kč, velitel stavebního dozoru mjr. pěch. Milouš malý, viz Ivo Vondrovský, Opevnění na Slovensku z let 1936 – 1938, pevnosti sv. 3, 1993, s. 59.

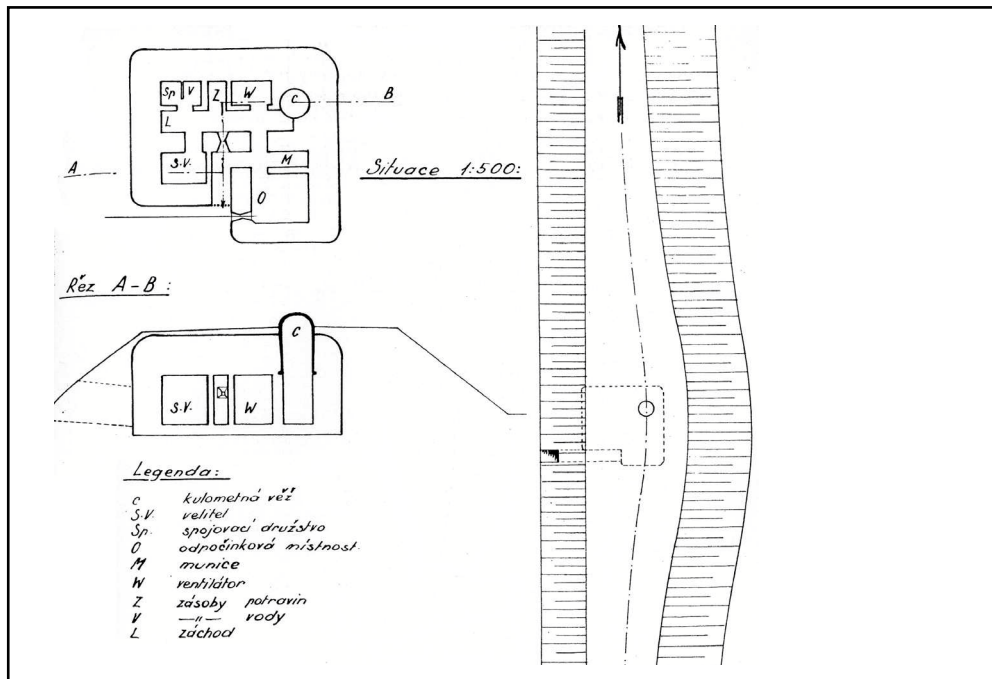
Přílohy:

- 1) Plány objektů z roku 1934 (4 kusy)
 - 1a) typ Ia
 - 1b) typ Ib
 - 1c) typ IIa
 - 1d) typ IIb
- 2) Lokalizace pěchotních srubů plánovaných ŘOPem v roce 1936
- 3) Mapa zvláštního zařízení na obranu silničního mostu v Čopu
- 4) Nerealizovaný projekt kanónové a kulometné střílny zvláštního zařízení silničního mostu v Čopu u celnice
- 5) Plán prvních obou kulometných zídek se střílnou z těžkého opevnění DZ-3 jižního uzávěru mostu
- 6) Maďarský tančík italského původu CV 33 projíždí Čopem při obsazování Podkarpatské Rusi 18. 3. 1939
- 7) Na severním uzávěru mostu by byly použity standardní výhybné zídky se závorou firmy A. Ippen jako tento v Čechách

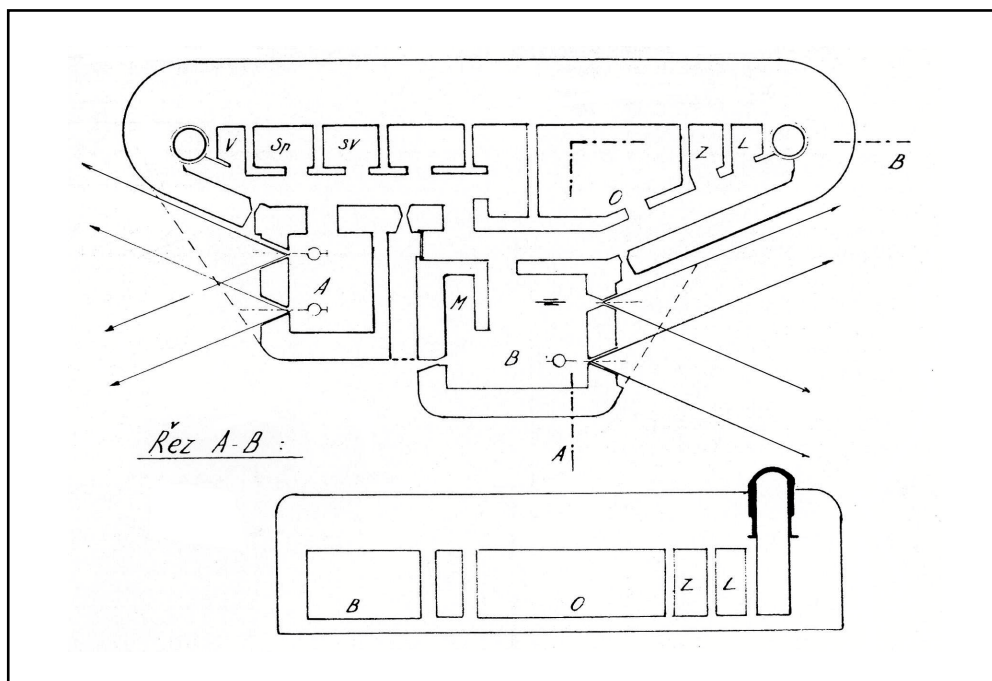
1a srub 1934 typ I a

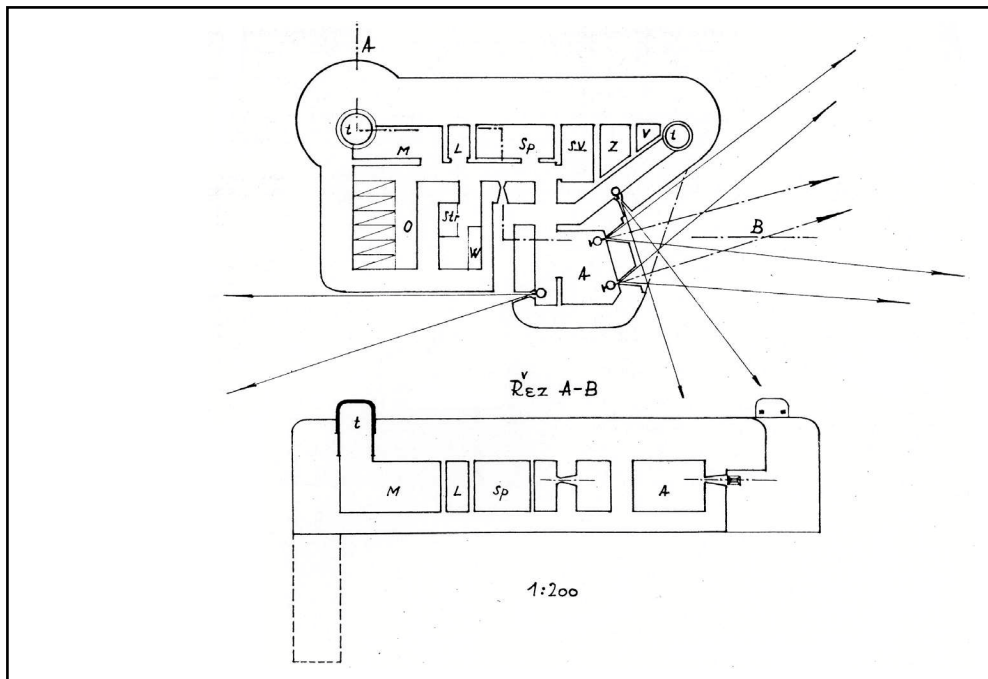
1b opevnění ČOP 1934 typ I b

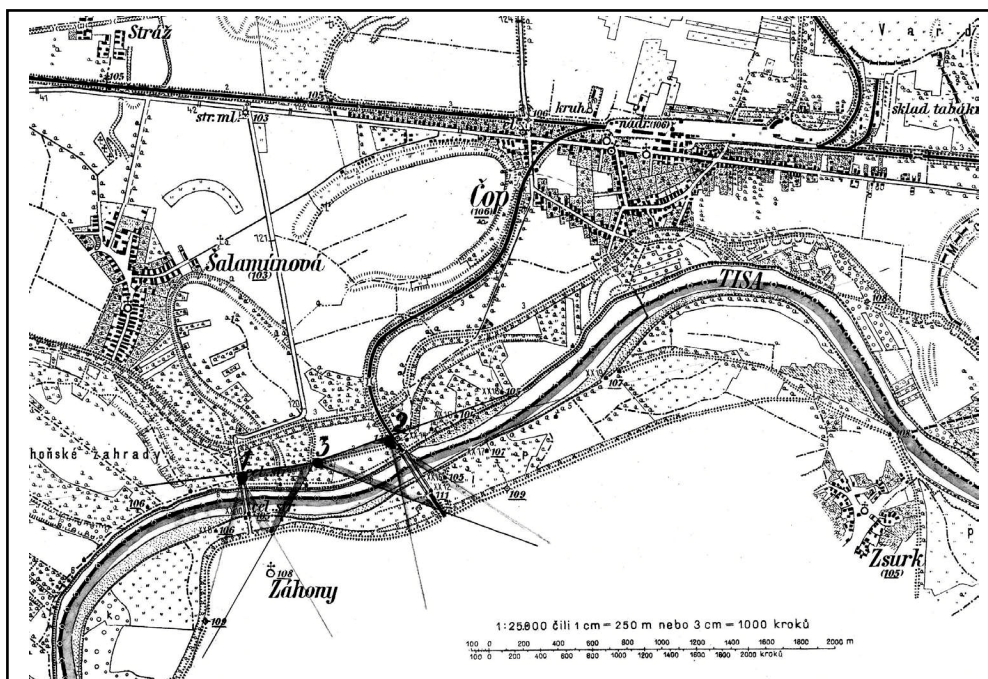
1c opevnění 1934 ČOP typ II a

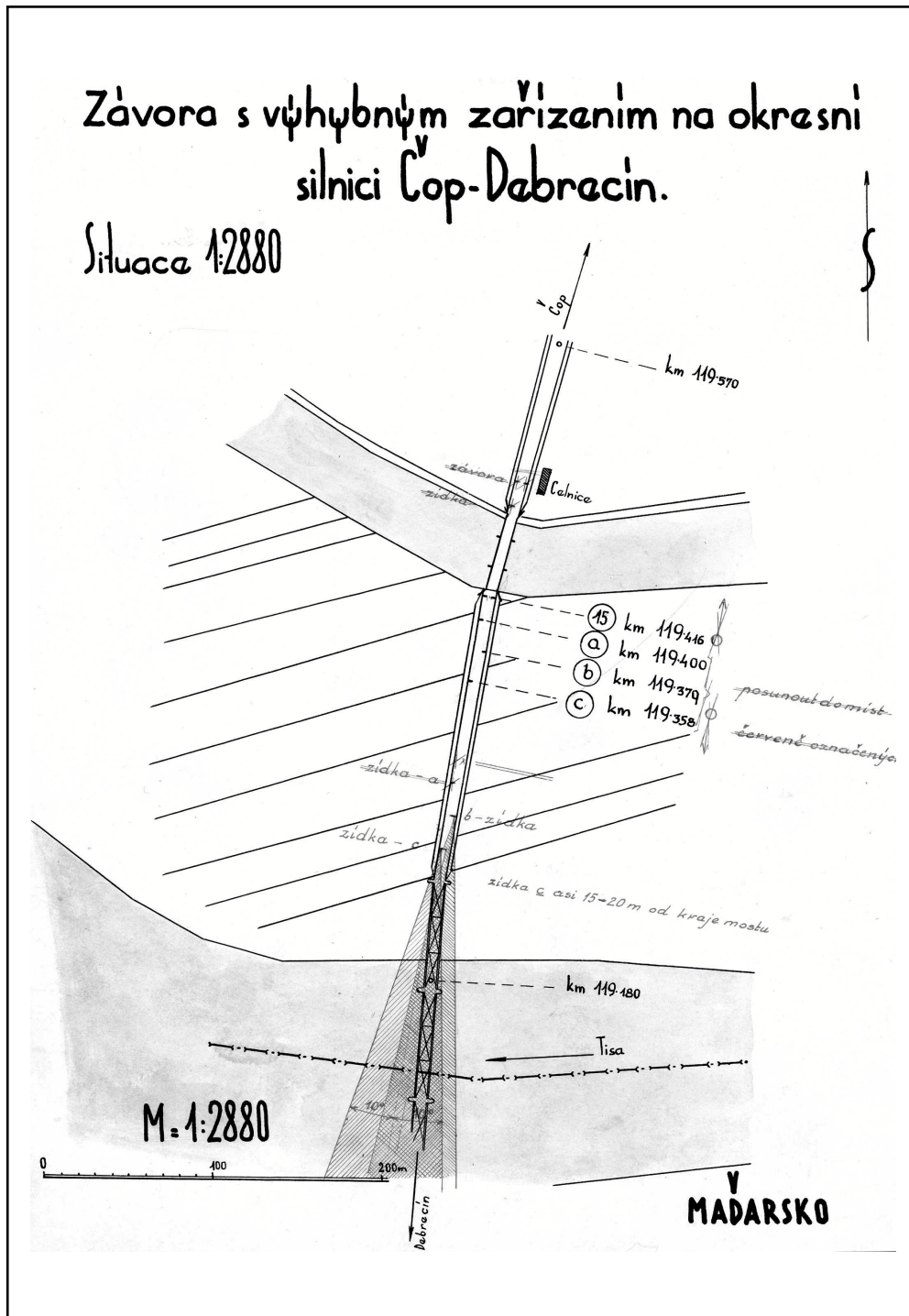
1d srub 1934 ČOP typ II b

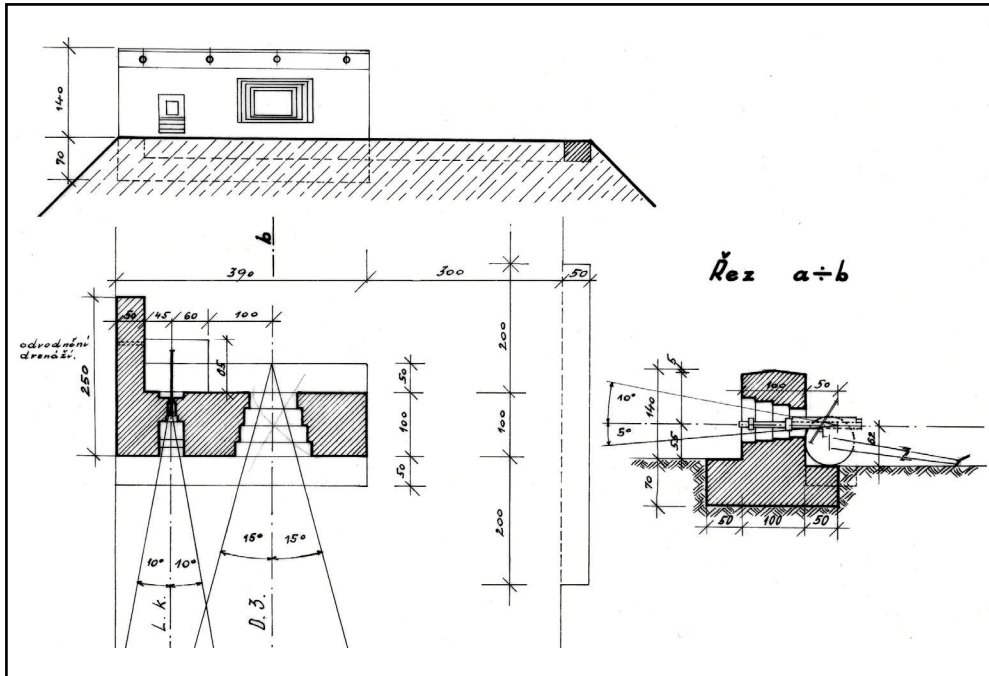
2 Lokalizace pěchotních srubů plánovaných ROPem v roce 1936

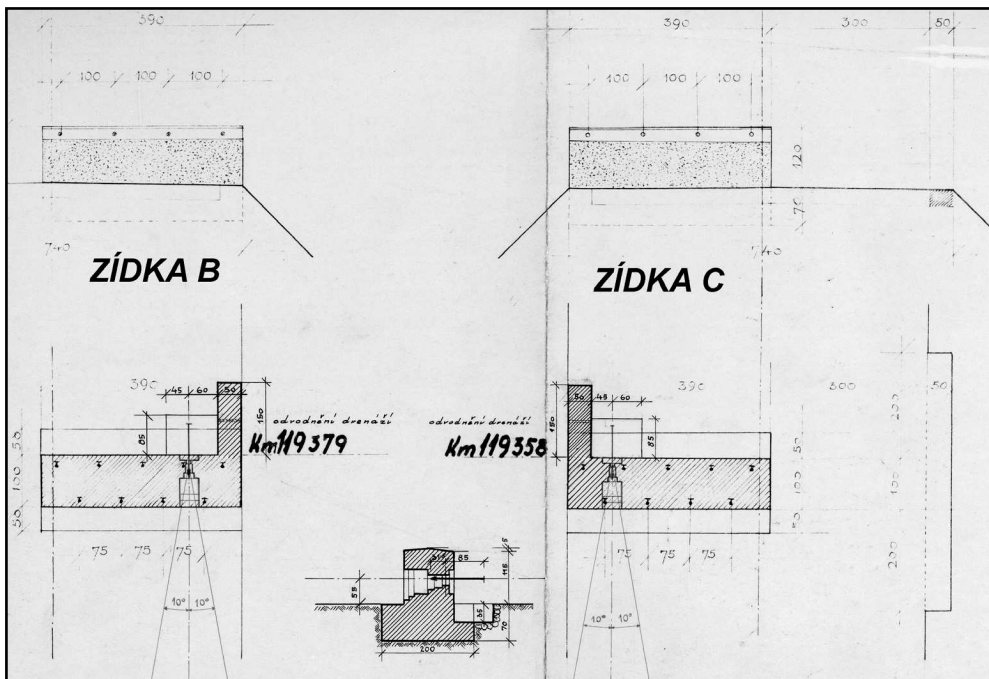
3 Mapa zvláštního zařízení na obranu silničního mostu v Čopu

4 Nerealizovaný projekt kanónovej a kulometnej střílny

5 Plán prvních obou kulometných zúdek se střílnou

Vojenská história

6 Maďarský tančík italského pôvodu CV 33 projíždí Čopem

7 Závora Děčinsky sněžník

